دیتراو/ وسبەلێکراو لە کۆمەڵە شیعری (وەرە لە باخ پێتدەڵێم)ی حەسەن هەندرەنی.. خوێندنەوەی عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

ناونیشانی ئەو خوێندنەوەیە ناکەوێتە نێوان دووالیزمەکانی دیتراو/ نەدیتراو، گوتراو/ نەگوتراو… هتد. بەڵکو (گوتاری دیتراو) لەو خوێندنەوەیەدا هونەری رووداوی دیتراوی جوولاو دەنوێنێ، دەلالەت لە بە زەمەنکردنی (حیکایەتە گەورەکان) دەکات. بەڵام (گوتاری وسبەلێکراو) هونەری کێشانی تابلۆی بێدەنگیی دەنوێنێ، دەلالەت لە زەمەنی (گۆڕانکارییەکانی سەردەم) دەکات. گوتاری دیتراو، حیکایەتە گەورەکان دەگێڕنەوە. گوتاری وسبەلێکراو، لە دوو روودا راڤە دەکەینەوە: مێژووی رووداوەکان و خەیاڵی شیعری.

بە گشتی گوتاری دیتراو، تابلۆیەکی دیتراوی جوولاوی هەڵسەنگێندراوە و زمانی نووسەر بۆ گێڕانەوەی بازنەیی هانەدات. گوتاری وسبەلێکراو، بە هەردوو رووەوە: زەمەنی رووداوە مێژووییەکان و خەیاڵی شیعری، خوێنەری بیرکەرەوە و خوێندنەوەی جیاواز بەرهەم دەهێنێتەوە.

رووداوی دیتراو، لە رووی میکانیزمی نووسینەوەدا زمان ناچاری (گوتنی بازنەیی) دەکات. گوتاری وسبەلێکراو، لە رێگای میکانیزمی خوێندنەوەوە، زمان دابەشی (گوتنی رامانئامێز) دەکات. بەو مانایەش زمان لەیەک کاتدا ناچارکردن و دابەشکردنە! دەشێ بنەمای ناچارکردن بەرەو فاشییەتی دەسەڵات بچێت! بەڵام بنەمای دابەشکردن دوو وەزیفەکەی (ئەرستۆ) لەبارەی زمانی (گەیاندن) و زمانی (هونەری) بیر دەخاتەوە. بە کورتی لە راڤەکردنی ئەو خوێندنەوەیەدا دەمەوێ بڵێم بنەمای چەمکی دابەشکردن وەک میکانیزمی گەیاندن لە خزمەتی مێژوودایە، وەک میکانیزمی هونەری لە خزمەتی خەیاڵدایە.

لەنێوان (دەسەڵاتی ناچاریکردنی زمان) و (گەیاندنی رووداوی مێژوویی و هونەری خەیاڵکردن) واتە: کە زمان بە ناچاری بەرەو گێڕانەوە گەورەکانی دەرەوەی ویستی شیعرییمان دەبات، کە رووداو دەمانخاتە نێو مێژووەوە، کە هونەری خەیاڵکردن شیعرییەت دەخاتەوە! ئیتر بنەماکانی ئەو خوێندنەوەیە دادەمەزرێنین.

(1)

ناونیشانی کۆمەڵە شیعری (وەرە لە باخ پێتدەڵێم)، شیعریی و چێژ بەخش و سەرسامکەر و گومانکارانە دەکەوێتەوە! خوێنەر دەخاتە حاڵەتی رامان و بیرکردنەوە و خەیاڵکردنەوە. بۆ بەدواداچوونی تێگەیشتنی (سەرسامی و چێژ و شیعرییەت) دەتوانین لە (وەرە لە باخ پێتدەڵێم) بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری ل□ نێوان (باخ)، وەك شوێنێکی گشتی (دیتراو) و کردەی (پێتدەڵێم)، وەك نهێنی تاکگەرایی (وسبەلێکراو) بدۆزینەوە! دەمەوێ بڵێم لەو پەیوەندییە شیعرییە و بەیەکداچووەدا راستەوخۆ (کردەی گومان و فرەمانایی و سەرسامی) لە رامان و بیرکردنەوە و خەیاڵی خوێنەراندا دەخوێنینەوە. ل□ بەرانبەر ئەو ناونیشانە شیعرییەدا ناوەڕۆکی شیعرەکانی ئەو کۆمەڵەیە، پڕن لە گێڕانەوەی بازنەیی و گەیاندنی ئازاری گشتی و ناسۆری هەمووان و لەوێشەوە شاعیر (حەسەن هەندرێنی) لە رێگای زماندۆستییەوە هەوڵیداوە پەیوەندی نێوان گوتاری دیتراو و گوتاری وسبەلێکراو لە هونەری بیرکردنەوە و خەیاڵکردن رێکبخاتەوە. ئەو کۆمەڵە شیعرە ب□رh□می (هاوڕێیانی کتێب)ە، لە چاپخانەی (شوان) ساڵی 2024 چاپ و بڵا و بۆتەوە.

ئەو کۆمەڵە شیعرە لە رووی شارەزایی شیعری و پەیوەندی نێوان مانا و دەلالەت و رەگەزە شیعرییەکان، لەسەر گەشەکردنەکانی هێلی پانی شیعریی کوردی هەڵکشاوە، وەك تاکگەرایی پەیڕەوی زماندۆستی دەکات. واتە لەلایەك لە رێگای زماندۆستییەوە چێژ بە تابلۆکانی مێژووی بێدەنگی و رووداوی دیتراو دەبەخشێ، لەلایەکی دیکە سادەیی و رەوانی و رەسانەیەتی وەك هێلی پانی شیعری کوردی بە خوێنەران دەفرۆشێتەوە! دەشێ بۆ تێگەیشتن لە کردەی (فرۆشتنەوە) دوو رووی نیشان بدەین: لە رووی یەكەمدا شاعیر هەوڵدەدات خوێنەران بە سادەیی و رەوانی و سۆز رازی بکاتەوە! لە رووی دووەمدا دەیەوێ لە رێگای مێژووی بێدەنگی و رووداوی دیتراو، هێلی پانی شیعری کوردی لە گێڕانەوەی بازنەییدا درێژە پێبدات. رەنگە سەرەکیترین هۆکار بۆ ئەو (درێژەپێدانە بازنەییە) ئەوە بێ، کە راستە خەریکە کۆن وەك گێڕانەوە گەورەکانی دەرەوەی ئیرادەی مرۆڤ ون دەبێت، بەڵام نوێ لە توێی رووداوەکانی مێژوو و هونەری بیرکردنەوە و خەیاڵکردنەوە، لە دایکبوونی دیار نییە!!

کەواتە لەو کۆمەڵە شیعرەدا، جیاکردنەوەی کۆن و نوێ لەیەکتر روون نییە. نەك لەبەر ئەوەی (کۆن و نوێ) وەك یەك دەیانەوێ دەسەڵاتدار ب□ن، یان پارێزگاری لە دەسەڵات بکەن، بەڵکو لەبەر ئەوەی نوێ نەیتوانیووە بیرکردنەوە و خوێندنەوەی جیاواز و نوێ درووست بکات؟! لەپشت دەسەڵاتی باودا، گێڕانەوە گەورەکان وەك پێوەر خۆیان دەنوێنن! لەپشت گەیاندنی رووداوە مێژووییەکان و خەیاڵی هونەری،

ژیانی سەردەم وەستاوە. دەسەڵاتی زمان و دەسەڵاتی ژیان بەو مانایەیە، کە چێژ وەرگرتن لە تابلۆکانی زمان (گەڕانەوە بازنەییەکان، رووداوەکانی مێژوو)، هەرگیز چێژ وەرگرتن لە ئاڵۆزییەکانی ژیانکردنی سەردەم و خەیاڵی هونەری نییە.
زمان وەزیفەی جێبەجێکردنە، بەڵام ژیان خودی جێبەجێکردنە، زمان لە نێوان گەڕانەوە گەورەکان و مێژووی رووداوەکاندا ئاڵۆزە، بەڵام ژیان بە هەموو ئاڵۆزییەکانی سەردەمیشەوە کەچی سادەیە، خەمی گەورەی زمان دەسەڵاتە، ژیان لە خەمی سەیرورەدایە.
داهێنان لە پەیوەندی نێوان ژیان و زمانەوە، لە رێگای دەسەڵات و سەیرورەوە، لە هەوڵی هاوگونجانی مەعریفەی زمان و ئەزموونگەرییدا خۆی نوێ دەکاتەوە! سەیرورە و خۆنوێکردنەوە لە مەعریفەی هونەری و رووەکانی حەقیقەت و گەڕانکارییەکان و گفتوگۆ و دانوستان و کارلێکەرییەکانیدا هەڵدەگرێتەوە. واتە لەگەڵ ئەو جیاوازییانەدا، داهێنان فیکر و دنیابینی نوێ و چەمك و شێوازی دەربڕینی نوێ و جیاواز و ئازادی بیرکردنەوە و خەیاڵی بەرفرەوان و دیدی مەعریفی و جوانکاری جیاواز بەڕێوەی دەبات، کە لەگەڵ کۆن نایەتەوە.
(2)
رەگەزە شیعرییەکانی کۆمەڵە شیعری (وەرە لە باخ پێتدەڵێم) لە تەرجەمەکردنی بە سەر گەڕانەوە بازنەییەکان یەکتربڕ دەردەکەون، بەڵام زۆر جاران وەك مێژووی رووداوەکان و بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری ناتوانن بەناوییەکدا بچین! واتە ناتوانین وەك بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری سەردەم لە پەیوەندییەکی نوێی نێوان مێژووی رووداوەکان و خەیاڵی شیعرییدا بیانخوێنینەوە، ئەگەرچی شاعیر لە تابلۆکانیدا بەدوای باگکڕاوەندی شیعری کوردی و باگکڕاوەندی زماندەستییەوەیە، بەڵام مەرج نییە، باگکڕاوەندی شیعری کوردی و زماندەستی خەیاڵی شیعری سەردەم بگرێ!
(یاکۆبسن) دەڵێ پێویستە قەسیدە بە جۆرێ بخوێنینەوە، وەك ئەوەی تەماشای تابلۆیەك دەکەین. بە گشتی لەو خوێندنەوەیەدا هەوڵدەدەم بەدوای لێکدانەوەی بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعریدا بچم، بە ئەوەی پەیوەندی نوێی نێوان رەگەزە شیعرییەکانی ئەو کۆمەڵە شیعرە تێبگەم. چونکە ئەوە بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان رەگەزە شیعرییەکانە (وەك لە تابلۆی -وەرە لە باخ پێتدەڵێم- ئاماژەم بە کرد) خوێنەران سەرسام و گیرۆدە دەکات!

تۆ داناتر بوویت حەوا، یان بە ئەقرەتر؟
ئادەمت لە خەودا جێهێشت و دوای خەونی خۆت کەوتی
بیرت لە تەنیایی ئەمە نەکردەوە؟!
بیرت لە جاویدانیی رۆح و

چێژی ناکۆتا نەکردەوە؟

(وەرە لە باخ پێتدەڵێم) -حەسەن هەندرێنی، ل8.

کەواتە بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان رەگەزەکان و بیرکردنەوەی گشتگیر، یەکتر بەجێدەهێلن. لە شیعری نوێدا هەمیشە بیر لە درووستکردنی پەیوەندی نوێ دەکرێتەوە، بەڵام کارکردن بۆ دەرکەوتنی هێلی گشتی مانا و دەلالەتی گێڕانەوەی بازنەیی و ئازاری گشتگیر کەمترین بیری لێدەکرێتەوە.

دەتوانم بڵێم لەو کۆمەڵە گێڕانەوەیەی (حەسەن هەندرێنی)ی شاعیر، ئەوەندەی بیر لە باگکڕاوەندی شیعری کوردی و زماندۆستی دەکرێتەوە، ئەوەندە بەلای بونیادنانی پەیوەندی نوێی نێوان خەمە بچووکەکان و رەهەندی دنیابینی سەردەم نەچووە. بۆ نموونە، ئەگەر بەراوردی شیعرەکانی ناوەوە بە ناونیشانی (وەرە لە باخ پێتدەڵێم) بکەین، دەبینین لە زۆربەی شیعرەکانیدا کەمتر گۆشەی بەتاڵ و بۆشایی بۆ گومان و چێژ و شیعرییەتی جیاواز و خوێندنەوەی تایبەتی سەردەم دەبینرێت؟!

ئەوەی لە گێڕانەوەی بازنەیی و رووداوە مێژووییەکان و باگکڕاوەندی زماندۆستیشدا دەمێنێتەوە، دەچێتە خزمەتی هێلی پانی شیعری کوردی و مر□قی کوردییەوە. بەڵام تەرجەمەکردنی (هێلی گشتی شیعری کوردی بۆ سەر شیعری سەردەم) هەرگیز بەو مانایە نییە، کە (وەرە لە باخ پێتدەڵێم) شیعرییەتی سەردەمی هەڵنەگرتووە، بەڵکو بەو مانایەیە، کە تابلۆ شیعرییەکان زێتر خۆیان لە باگکڕاوەندی شیعری کوردی و زماندۆستی نیشان دەدەنەوە و کەمتر دەلالەت لە بەزەمەنکردنی (خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری) دەکەن.

بەزەمەنکردنی خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری هەوڵێکە بۆ نیگاکردنی (وسبەلێکراو) و خەمە وردەکانی تاکی سەردەم و پەیوەندییەکانی، تاکو لەوێوە خوێنەری نوێ درووست بکاتەوە. وەك گوتمان نواندنی (حیکایەتە گەورەکان) و (رووداوەکانی مێژوو) تەعبیر لە کۆمەڵێ وەزیفەی زمانەوانی دەکات، کە دەسەڵات دەنوێنێ! کەچی نواندنی (وسبەلێکراو) لە گۆڕانکاری و دۆزینەوە و سەیرورەدایە.

(3)

نواندنی (حیکایەتە گەورەکان) و (رووداوەکانی مێژوو) وەك ئەو □ وایە، خەیاڵی شیعری و دنیابینی شیعری کۆمەڵە شیعری (وەرە لە باخ پێتدەڵێم) لە خەیاڵدانی شاعیر و سەردەمەوە کەمترین جوولەیان خرابێتەبەر و لە خەیاڵدانی (حیکایەتە گەورەکان) و (رووداوەکانی مێژوو)ەوە هەڵقوڵابن. ئەگەرچی شاعیر کۆمەڵێ خەمی گەورە و ئازار و ناسۆری دوێنێی لە تابلۆ شیعرییەکانیدا رەنگکردووە، بەڵام لەو

ر نگکردن دا ز تر ج خت ل باگک او ندی زماند ستی و ر س نا ی تی و ساد یی ه لی پانی شیعری کوردی د کات و . پرسیار ئ و ی ، ئایا شیعر ب ش و ی کی هاوچ رخان ، ل ر نگکردنی خ م کانی دو ن و ه لی گشتگیری شیعری کوردیدا د ژیت؟! ئایا باگک او ندی زماند ستی و خ یا ی شیعری و خ م کان، ب ی ک و لکاون؟!

داه نان ل گ انکاری و د زین و و س یرور دای . داه نان ل جوول و ز م نی تایب ت و خ رایی پ شک وتن جیاواز کاندای . ب و مانای ش نو گ ری و ك نواندنی (وسب ل کراو) ل س ر چ کی دو ن کار ناکات، ب کو ه و د دات خ رایی گ انکاری و س یرور ی داه نان و ریتمی جیاوازی ئ م بد ز ت و .

ک وات بیرکردن و و خ یا ی شیعری بای خ ب ش و و پ یو ندیی نو ی کان د دات. زمان ل شیعری نو دا ئ و کات داه ن ر ، ک ل خزم تی جوانی و دنیابینی و خ یا دا ب ت. ن ك ه و ی نواندن و ی گشتگیری بدات و پارچ ورد کان ف رام ش بکات! ئ و قس ی ش ب و مانای ی ، ک پ یو ندی ن وانیان ل س ر گ انکاری و جیاوازی و دنیابینی س رد م درووست بکر ت و . ب مج ر پ یو ندی نو ی ن وان دال و م دلوول، یان نیشان و مانا، ف م کی نو ش ب شیعر د ب خش ت. ل و ش و جوانی شیعریی و خ یا ی شیعری پ شد ک و ت، جوانی شیعریی و خ یا ی شیعری ه میش پانتایی کی ئازادی د و ت.

دواجار من ل ئاو ن ی و رز ك نوقمبووم،
ئ و و رز "ت "یت، ک رامانی س وز کردووم.
ل س ر پرد ك، خ یا اوی ج ه شتووم، ب دیار ئاو ت بوونی ر ح.
ب دیار را اییم، ب چوون ب ر ه یوانی پ پوول .
وشك و ش ک ت گاز ل چاو وانی د گرم.
د م و ل و ،
ل ن و م رگی ن رگز جا ، شینی خ م ب س ر پ   گ ش کانی ب ژم
تا ئ وپ ی ت ها ت،
تا ئ وپ ی ب رائ ت،
تا د بم و ب (گفل) کی م عصوم.
(و ر ل باخ پ تد م) —ح س ن ه ندر نی، ل65-66.

زمانی شیعری ب ر ح نیی . ر خن گر (کارل فلیپ م ریس) د ل کات د قی هون ری ل د ر و ی خ ی شت د ستنیشان د کات، ئیتر ل ئ کسسوار ك ز تر ت نا پ ت. ک وات ناش داه نانی هون ری ب م ب ستی ب ئامرازکردن و (ب گشتیکردن) ب کار ببر ت، ه رگیز زمانی شیعری ه و نادات ل جیاتی ه مووان بیر بکات و ، پ ویست زمانی شیعری ل خزم ت جیاوازی و شیعریی تدا ب سک ت، چونک ب های جوانی شیعری ل خ یا ی جیاوازدای . ئ و ک پل ی ی س ر و و ك

درووستکردنی پەیوەندی نوێ بەشێك لەو جیاوازییەی گواستەتەوە، بەڵام وەك گێڕانەوەی بازنەیی، لە رووی دنیابینییەوە دەبێتەوە (گفل)ێکی مەعصوم؟!

(4)

لە جوولەی پەنجەکانت تێگەیشتم،
ئەفسانەش دەتوانێ وەك جوانوو سمکۆڵان بکات.
لە جیاتی تەز، هەتاو لە درزی پەنجەرە سەگەشەییەکانی دەست،
چەپك چەپك
بە دەرسیم بەڕێ بکات و
بەنی دەمی خونچە بکات.
(وەرە لە باخ پەتدەڵەم) –حەسەن هەندرێنی، ل91.

(رۆلان بارت) پێیوایە نووسین پڕە لە یادەوەرییەکانی پێش خۆی، ئەوە لەلای (بارت) جەختکردنە لە تەزی (زمان هەرگیز بێ لایەن نییە). لەو رووەوە بەرێوەبردنی رەهەندی باکگراوەندی شیعری کوردی و زماندەستی شاعیر لەو کۆمەڵە شیعرەدا ئەوەندە ئاسان و نەکردە نابینیم. بەڵام پرسیار ئەوەیە، شاعیر چۆن لە دەرەوەی گێڕانەوەی بازنەیی، پەیوەندییەکی نوێی پڕ چالاکی هونەری و پڕ لە بیرکردنەوە و خەیاڵی شیعری و پڕ لە جوولەی رووداوی جیاواز لەنێوان تاك و کۆ دەنووسینەوە؟! دەمەوێ بڵێم، ئایا شیعری سەردەمی پاش حەقیقەتەکان و زیرەکی دەستکرد، دەشێ لە بازنەی یادەوەری و نەستی دەستەجەمعیدا بخولێتەوە؟!.

بەگومان لە هەموو کارێکی ئەفراندندا (کات و شوێن) گرنگی خۆی هەیە، بەڵام بە شێوەیەکی گشتی، بارستاییەکانی شیعری (حەسەن هەندرێنی) لە مەوداو و جوولەدا لەبری کات و شوێنی تایبەتی، مەوداو و جوولەی گشتی وێنا دەکات. لەبری وێنە ئاڵۆزەکانی ژیانی ئەمڕۆ، وێنە رەش و سپییەکانی دوێنێ بە باکگراوەندی زماندەستی دەکێشێتەوە، کە بە بڕوای من نە خوێنەری تایبەت بەخۆی درووست دەکات، نە خەمی خوێنەری ئەمڕۆشە، بەڵکو هۆکاری ماندووکردنی خوێنەرانیشی لێدەکەوێتەوە!. رەنگە خوێنەرانێکی ناسیونالی پەڕگیر بە هەڵگرتنی خەمی گەورەی ناسیونالی و هەلی پانی شیعری کوردی و باکگراوەندی زماندەستی راهاتبن، بەڵام خوێنەرانی سەردەمی پاش حەقیقەتەکان و زیرەکی دەستکرد، کەمترین گرنگی بەو هەڵە پانە دەدەن. بە کورتی بەهای شیعری لەوەدایە، کە بە جوانی خەمە بچووك و تایبەتەکانی بنوێنێ و لە درووستکردنی پەیوەندییەکی پڕ جوولەی نێوان دنیابینی و مەودا جیاوازەکانی خۆی رەنگ بکاتەوە؟!.

بە کورتی لە هەندێ لە قەسیدەکانی کۆمەڵە شیعری (وەرە لە باخ پەتدەڵەم) پەیوەندییە کۆنەکانی گێڕانەوە گەورەکان بەرەو

کاڵبوونەوەن، بەڵام وەک پێویست هونەری بیرکردنەوە و دنیابینی سەردەم و خەیاڵکردنەوە، لە دایکبوونی بە تەواوی دیار نییە؟!
هەولێر 21/4/2024

تۆ تەنها ئەکادەمیت، ڕوناکبیرنیت!.. ئازاد حەمە

سەرەتا: زۆربوونی دکتۆر و پرۆفیسۆر کێشە ڕوناکبیرییەکانی ئێمە چارەسەرناکات

لە یەکەم نیگادا، ئەم سەرەتایە بەم ناونیشانەوە(زۆربوونی دکتۆر و پرۆفیسۆر کێشە ڕوناکبیرییەکانی ئێمە چارەسەرناکات) بەرەو ئەو بینینەمان دەبات، کە ئەگەرچی زانکۆ ڕۆڵی چاکی دیووە لە نەهێشتنی نەخوێندەواری، بەڵام زۆربوونی زانکۆ لە شاردا چارەسەری گرفتە ڕوناکبیرییەکانمانی نەکردووە و، بگرە زۆربوونی دکتۆر و پرۆفیسۆریش کێشە ڕوناکبیرییەکانمانی قوڵترکردوەتەوە و جەمسەری تریش بەو کێشانە داوە. بە زۆرێکیشمان، کە لە نێوەندی ئەکادەمیدا کاراین، ئەوە پرسیارە، کە ئایا مامۆستای زانکۆ ڕوناکبیرە؟ زانکۆ ڕوناکبیر intellectual، یان بیرمەند، بەرهەمدەنێت؟خودی مامۆستای زانکۆ توانیویەتی خوێندکاری ڕوناکبیر دروستکات؟
گومانی ناوێت، زانکۆکانی ئێمە ئەکادەمییەکانی لە کارلێکی ڕوناکبیری intellectualityخستووە و هەژارییەکی زۆریش بە بیرکردنەوە و وشەسازییانەوە دیارە، کە ئەوەش بەرهەمی دورکەوتنەوەیانە لە خۆڕوناکبیرکردن و نەبوونی کەسێکی ئینسیکلۆپیدی(مەوسوعی).
کاتێک نێوەندی ئەکادەمی نەخوێندەواری ناهێڵێت بەوە فێربوون زیاددەکات نەک زانینknowledge. زانکۆش، کە بیرکردنەوەی خوێندکار سنوورداردەکات و تەنها ئاستی فێربوونی دەگۆڕێت زانکۆ نابێتە جێگای هیوا ئەکادەمی و ڕوناکبیرییەکان. چونکە کاتێک کۆلێجەکان لەناو پرسیارسازییەکاندا نەشونمادەکەن و بە چەندین مێژوو(مێژووی زانست، مێژووی ئایین، مێژووی هونەر،....) چەکداردەبن، کە ئەوانەش مێژووی ڕاستەقینەی فەلسەفە پێکدەنێن، بەوە زانکۆ هەم زانین و هەم

ڕوناکبیریی بەرھەمدێنێت و زانکۆش ئەرکی قەڵاچۆکردنی نەخوێندەواری نا بێت و ئەوە بۆ پەروەردە جێدێڵێت. بۆ وادەڵێین؟ چونکە زانکۆ سەرووی پەروەردەیە، شوێنی ھەڵاوگۆڕانە لە فێربوونەکان و داڵدەی زانینە دەگمەن و ڕاقییەکانیشە.
لە کۆتاییدا ئەوەی وادەکات زانکۆ ئەوە نەبێت و نێوەندی ئەکادێمیمان بەرەو ژینگەیەکی نالەبار و ناڕوناکبیریی بڕوات جگەلە ھۆکارە سیاسییەکە، کە ژینگەی زانکۆ دەتەپێنێت، ھۆکاریتریش ھەن وەک بێباکی و بێ ئامانجی مامۆستا و خوێندکاری زانکۆیە. ئەفسووس، لە ئێستادا، گشت ئاماژەکان ئەوەمان پێدەڵێن، کە مامۆستا و خوێندکاری زانکۆ چیتر کەسە دەگمەنەکانی کۆمەڵگەی ئێمە نیین و لەگەڵ ھاتنی زیرەکی دەستکردیش ئاستەکانیان زۆرتر ئاشکرا دەبێت و ئەوەش ئەوەمان پێدەبێژێت، کە تەنھا ئەکادێمیبوون بەس نییە و ئەمە(ئەکادێمیبوون) پێویستی بە ڕوناکبیربوونیشە.
ئەکادێمی توێژەرێکی زانستییە، خاوەنی میتۆدۆلۆژیایەکی جێگیر و توندە، بەدوای ڕاستییەکی زانستی دەقیقدا وێڵە، لێ کاتێک ئەکادێمی ڕوناکبیردەبێت ئەمە دەرفەتی ئەوەی پێدەبەخشێت، کە خۆی تێر زانینی جۆراوجۆر و پڕ تێگەیشتنی جیاوازب□کات و توخنی دژوارەیەکانیش بکەوێت. بەمە ئەکادێمی لەو جێگیرییە زانستییەوە لە بیرکردنەوە بەرەو زانینێکی ھەمەجۆری کراوە دەڕوات. ھەرچی ڕوناکبیرە خۆی خۆی ئاڕاستد□کات، کەموکوڕی خۆیدەبینێت و کار بۆ پڕکردنی ھزری خۆی دەکات و دیدێکی ڕەخنەگرانەی بۆ جیھان ھەیە و خۆشی لەسەر پرسیارسازی و ڕوونکردنەوەی بیرکردنەوە کێشمەکێشدارەکان ڕادەھێنێت. بۆیە داوای ئەم نوسینە خۆی لەو تەماشاکردنە پوختدەکات، کە کاتی ئەوە ھاتووە کۆنسێپتمان بۆ بەئەکادێمیبوون و مامۆستای زانکۆ و خوێندکاری زانکۆ، یان بڕوانامە، بگۆڕین.

ڕوناکبیریی جیاوازە لە فێربوون

ڕوناکبیر ،و ڕوناکبیری ئەکادێمیی، لەناو گفتوگۆکاندا ھزری گەشەدەکات، لەو با بەتانەش دەدوێت سەرسامکەر و گیرن و توانای گۆڕینی ئاقاری گفتوگۆ داخراو و بێئاکامەکان و خستنەوەی کاریگەریشی ھەیە. شانبەشانی ئەوەی ھێزی قەناعەتپێکردنی زۆرە دەکارێت بۆچوونی دەوروبەریش بگۆڕێت. سەرباری ئەوە، ڕوناکبیر ڕەوانتر قسەدەکات، ئەوەشی دەیڵێت لەسەری دەوەستێت و تاوتوێیدەکات. بۆیە ڕوناکبیریی intellectuality جیاوازە لە فێربوونlearning.
ئەو ڕوناکبیرییەی بەدەستیدەھێنین وەک ئەو فێربوونە نییە، کە بەدەستیدەھێنین. ڕوناکبیریی وامان لێدەکات گومانبکەین، ھەرچی

فێربوونە بەو جۆرە نییە. هەروەها سنووری ڕوناکبیریی بە سنوورە، بەڵام فێربوون تایبەت و سنووردارە. فێربوون سەبارەت بە شتەکە، ڕوناکبیریی تایبەتە بە گشت. کەسی ڕوناکبیر ئاسۆی بیرکردنەوەی فراوانە، نەبینراو دەبینێت و قسەشیتیادەکات، کەچی فێربوون شتێکی ئەوتۆمان نادات، کە قووڵبوونەوەی بە تخووبی تیابێت.

فێربوون ڕەنگە لە قۆناغی نەخوێندەوارییەوە بمانبات بەرەو خوێندەوارییەکی باڵا. بەڵام ڕوناکبیربوون پێویستییەکی بووناوییە و بەشێکیشە لە پێویستییە کۆمەڵایەتییەکانمان. هاوکات بەڕوناکبیربوون پرۆسەیەکی دژواری ماندووکەرە، هەرچی بەئەکادیمیبوونە کاتێکی کەمتری دەوێت. بەڕوناکبیربوون بەردەوام و درێژخایەنە، بەئەکادیمیبوون هەندەی بەڕوناکبیربوونی تێناچێت. ئەمە وادەکات بڵێین: پەروەردە فێربوونمان دەداتێ و ئەو فێربوونەش لە نافێربوون و نەخوێندەواری دەربازمان دەکات. هەرچی ڕوناکبیرییە دەمانکاتە کەسێکی ئینسیکلۆپیدی و خاوەن زانینی هەمەلایەن و واشمانلێدەکات ڕێزمان بە کولتوورە جیاکان هەبێت.

مامۆستای زانکۆ فێربوون دەدات، نەک ڕوناکبیریی. ڕوناکبیریی کردەیەکی ئاڵۆزترە لە فێربوون. فێربوون ڕووبەڕووی گرفت و ئاڵنگاری دەبێتەوە، ئەو گرفت و ئاڵنگاریانەش، کە ڕووبەڕووی زانین دەبنەوە هەمان ئەوانە نیین، کە ڕووبەڕووی خودی کردەی ڕوناکبیریی دەبنەوە.

ناڕوونییەکان سەبارەت بە ڕوناکبیریی و ناڕوناکبیریی

کێ ڕوناکبیرە پرسیارێکی کۆنە و کۆنی پرسیارەکەش کردنەکەی بێمانا ناکات. کاتێک دەپرسین: کێ ڕوناکبیرە؟ دەخوازین بزانین ئەو کەسە کێیە، کە تێگەیشتنی هەمەلایەنەی لەسەر شتەکان هەیە، پێویستی بە زانین و ئەزموونی هەمەچەشنی بەردەوام هەیە؟ کە زانیمان ڕوناکبیر کێیە ئەو کات دەزانین ڕوناکبیر تاکێکی دەگمەنی کۆمەڵگەیە، غەمی دۆزینەوەی چارەسەر و گفتوگۆی ڕەوان و توانای هێنانەوەی بەڵگەی لۆژیکی بە وتنەکانی هەیە. واتە ئەم کەسە دیالۆگ و مشتومڕی بەردەوام ئەنجامدەدات، هەڵە دەبینێت و بەشداری لە چاککردنەوەشیان دەکات، گەیشتنیش بە ئەگەری نوێ، لەڕێگای پرسیار و گومانەوە، بە کاری سەرەکی خۆی دەزانێت.

بۆیە با بزانین ڕوناکبیریی چییە؟ ڕوناکبیریی زانین نییە؟ ئەو زانینە نییە، کە نیمانە؟ چونکە زانین زیاد و کەم دەکات، گۆڕانی دێتەسەر و ئاستی وەک خۆی نامێنێت. ڕوناکبیر خاوەنی فەرهەنگێکی فراوانە، فرەڕەهەندە و تێگەیشتنیشی ئاقارجۆراوجۆرە. ڕوناکبیر لە هۆکارەکان دەکۆڵێتەوە و توانای هەڵوەشانەوە و سەرلەنوێ سازاندنی

هەیە و کاری ڕاستەقینەشی شیکاری و ڕەخنەیە. ئەمە جگەلەوەی، کە توانای بیرکردنەوە، بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە و سەربەخۆیانە و چارەسەری کێشەشی هەیە.
پێدەچێت ڕوناکبیریش ئاستی خۆی هەبێت. گەروا بێت ئەو کات مرۆق(کەسی ڕوناکبیر) پێویستی بەوەیە ئاستی ڕوناکبیریی خۆی بەرزکاتەوە. هاوکات ڕوناکبیریی بریتیی نییە لە وشەسازی و ڕیزکردنی پەیڤ و چەن چەن، ڕوناکبیربوون زادەی بیرکردنەوە، چۆنیەتی قسەکردن و ڕاڤەکارییە.
ئەگەرچی زانکۆ نەزانی ناهێڵێت، پزیشک یان ئەندازیار، یاخود خاوەن پلەی زاستی باڵاش دروستدەکات(دوا تایتڵی زانستی دەدات کە پرۆفیسۆرە)، بەڵام هەموو ئەمانە بەو مانایە نیین، کە ئەمە پێمانوا بێت زانکۆ دروستکەری ڕوناکبیرە. ڕوناکبیریی وەک بیریاریی وایە پرۆسەیەکی خودیی بەردەوام و بێ بڕانە و شەڕیشە لەگەڵ دژواریی و ئەستەمییدا.
زۆرجار وشەی نەخوێندەوار دەدرێتەپاڵ کەسی نا ڕوناکبیر. هاوکات دەدرێتە پاڵ ئەو کەسەش، کە لە ئێستادا خوێندەوارە و لە ڕوناکبیر نییە. زۆرێکیش لەو خوێندەوارە ناڕوناکبیرانە خوێندەوارە ئەکادیمییەکانن، ئەوانەن کە ناتوانین باسی ئەوەیان لەگەڵدابکەین، بۆ لە سەدساڵی رابردوودا هەڵگرانی خەڵاتی نۆبڵ لە بیرکاری و فیزیا یان پزیشکی ڕووسەکان نەبوون؟ لەکاتێکدا ئەو زانستانە لە سەردەمی یەکێتی سۆڤیەتی کۆندا پێشکەوتووشبوون. کەوا بێت، کەسی نەخوێندەوار بەپێی پێوانە نوێکانی ڕوناکبیریی دەشێت ئەو کەس بێت بڕوانامەی زانکۆیی هەیە، لێ ناتوانێت دوو دێڕ قسە لە سەمای فلامینکۆ، سینەمای پازۆلینی، یاخود دیرۆکی ئایینە ئیبراهیمییەکان بکات.

زۆربوونی ئەکادیمی و کەمیی ڕوناکبیر

یەکێک لە دیاردە ناشرینەکانی دوو دەیەی پێشوومان ئەوەیە، کە ئەکادیمیبوون ڕوو لە هەڵکشانە و ڕوناکبیرییبوونیش ڕوو لە داکشانە. زانکۆکان، کە ئەکادیمی دروستدەکەن ڕوناکبیر دروستناکەن، هیچ نەبێت لە دوو و سێ دەیەی رابردوودا دیواریان خستووتە نێوان ئەکادیمی و ڕوناکبیرەوە. زانکۆ، کە شوێنی دانی بڕوانامەی فەرمییە لە بوارێکی، پسپۆرییەکی، بەرتەسکدا؛ ئەو پسپۆرییە لەگەڵ کاتدا گۆڕانیدێتەسەر و بۆیە کەسی ئەکادیمی پێویستی بەخۆپەرەپێدانە لە پسپۆرییەکەی، ئەگەرنا نەزان دەبێت. ئەم پسپۆڕە گەر خوێنەرێکی باشیش بێت جیاوازدەبێت لە هاوەڵە ئەکادیمییەکانی، گەر ئەوەش نەبێت شەمەندەفەری زانین جێیدەهێڵێت. ئەمەو جگەلەوەی هەڵگرانی

بڕوانامەی بەرزی ئەکادێمی (دکتۆر، پرۆفیسۆر) لە زانکۆیەکەوە بۆ ئەویتر، لە ژینگەیەکی ئەکادێمی وسیاسییەوە بۆ ئەویتر هەمان نیین. بەدڵنیاییەوە ئەکادێمی ئێستامان ئەوەی دەیزانێت هەر ئەوەیە. ڕەنگە لەمەدا ڕوناکبیرانیش هاوبەشی ب□ن. هەردوو لایان خەریکە لەوەدا یەکدەگرنەوە؛ ئەوە دەخوێننەوە، کە دەیزانن. ئەکادێمی کورد سەرباری فشار و بارگرانیی□کانی،کە نادادییەکان بۆیاندروستکردووە و ئەمەش ئاستی هێناوەتە خوارەوە، خۆشی دەستی هەیە لە پەراوێزخستنی خۆی.

خۆ پەراوێزخستنی ئەکادێمیانی ئێمە لە زانکۆکان دەرئەنجامی بیرتەسکی و نابوێری زانستیی و ڕوناکبیریی خۆیەتی نەک شتێکیتر. زۆروبۆری دکتۆر و پرۆفیسۆریش لە زانکۆکانماندا ئاما□□ نییە بۆ دابڕانێکیی مەعریفیانەی ئەکادێمی و ئەمەش کاردانەوەی نێگەتیڤی لەسەر کردی ڕوناکبیریی و واتای بڕوانامە و پلەی زانستی ئەکادێمی دروستکردووە. ئەمەش وایکردووە کێشە ڕوناکبیرییەکانمان لە جێگای خۆیان بمێننەوە.

بۆلەمەولا نەخوێندەواری و نێوەندی ئەکادێمیی لە زۆر ش□و□ن لە جیهاندا دەستلەملان□بن، نەخوێندەوارەکان تەنها لە گۆڕەپانەکانی شاردا ناخوڵێنەوە، بەڵکو لەناو حەرەمی زانکۆکانیش پیاسەدەکەن، ئەڵبەتە بە پلەی زانستیی بەرزەوە. ئەڵبەتە ژمارەیەکی زۆر کەم لەمە بەدەرن؛ ئەوانەی زمانی زۆر دەزانن و شانبەشانی پسپۆری خۆیان لە ململانێ ڕوناکبیرییەکانیش بەئاگان.

پشتکردنی ئەکادێمی لە فەلسەفە ناڕوناکبیری دەکات

ئەکادێمی پێویستی بە فەلسەفەیە؛ بە ڕوناکبیری فەلسەفییە. چونکە ئەو فەلسەفەیە وا لە کەسی ئەکادێمی دەکات بیربکاتەوە. کەڵەکەبوونی زانینی جۆراوجۆر مەرجی سەرەکییە بۆ ڕوناکبیربوون، ئەوەش لە مێژووی فەلسەفەوە سەرچاوەدەگرێت، کە ئەوەش ڕوناکبیر بەرەو مێژووەکانیتری مرۆڤایی□تی دەبات(ئایینەکان، شارستانییەکان....).

ئەکادێمی ڕوناکبیر بە هۆی فەلسەفەوە دەبێتە خاوەنی زانینێکی هەمەجۆر و کراوە و دەستیشی دەبێت لە دروستکردنی چەمک و تێڕوانینەکان. بەڵام موخابن ڕوناکبیری ناڕەخنەگر وەک ئەکادێمی تاکڕەهەند وایە، کە تەنها بەردەمی خۆی دەبینێت و ئەمەش ئەو بوونەوەرەیە،کە پشتی لە خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی کردووە. ڕوناکبیری ناڕەخنەگر توانای بەرهەمهێنانی ڕوناکبیریی نییە و لەگەڵ ئەکادێمی ناڕوناکبیریشدا یەک گرفت کۆیاندەکاتەوە: لێگەڕان لە کۆمەڵکە و نقووبوون لەناو نەهامەتیی□کان.

پشتبەستنی ئەکادیمی بە فەلسەفە توانای بەڵگەهێنانەوەی لا دروستدەکات بۆ وتنەکانی، فێری لۆژیکی ئارگیومێنت و بەڵگە هێناوەدەبێت و دەشزانێت زانین بەدەستهێنان کاتی دەوێت و بیرکردنەوەی ووردیشی پێویستە. ئەمەش وادەکات ئەکادیمی ڕوناکبیر دروستبێت و ئاگاشی لە ڕێساکانی هزر بێت و کاریش لەسەر خۆی و دەوروبەری خۆی بکات.

کتێبخوێندنەوە و نەوەندی ئەکادیمی ئێمە

کتێبخوێندنەوە دەروازەیە بۆ بەڕوناکبیربوون، بەڵام حەیف گەر دەستەبژێری ئێمە برتیبێت لە ئەکادیمی (پرۆفیسەر، پزیشک، پارێزەر، ئەندازیار و......) زۆرێک لەوان ناخوێننەوە، بشخوێننەوە بەردەوام ناخوێننەوە. زۆرکاتیش ئەوە دەخوێننەوە کاریان پێیەتی و ئارەزوویدەکەن.

کتێبخوێندنەوە، بەتایبەت خوێندنەوەی کتێبی فەلسەفیی، بەگشتیش کتێب لەمەڕە مێژووی زانست و ئایین و هونەر، کە مەرامێکی هەمەلایەن لەخۆدەگرن لەناو ئێمە ئاسایینەبووتەوە. باشە بۆ مەرەق دەبێت کتێببخوێنرێتەوە؟ بۆ دەبێت کتێبی فەلسەفیی بەهادیەکی زۆرتر لە کتێبی ئاسای بخوێنرێتەوە؟ بەئەوەی وەڵامی ئەم دوو پرسیارە بدەینەوە، پێویستمان بەوە دەبێت کتێب پێناسەبکەین، دواتر ئەو جۆرە کتێبەیش پێناسەبکەین، کە پێیدەگوترێت کتێبی فەلسەفیی، یان کتێبی هزریی.

کتێب ئەو شوێنەیە زانیاریی و زانینەکان لە دووتوێی خۆیدا کۆدەکاتەوە و هەریەک لە کتێبەکانیش بە جۆرێکی جیاواز دیدگای خۆیان بەیاندەکەن. گرنگە لێرەدا ئەوەش بوترێت، کە گشت ئەوانەی کتێب دەنووسن کتێب خوێنەرێکی بەردەوام و چالاك نیین. گەلێک لەوانەی کتێب دەنووسن تەنیا ئەو کتێبانە دەخوێننەوە بە بواری خۆیانەوە تایبەتە، یان زۆربەی ئەوانەیش پێیاندەگوترێت خوێنەر گشت جۆرە کتێبێك ناخوێننەوە.

هەیە تەنیا کتێبی ئەدەبیی و بەتایبەت شانۆ یان ڕۆمان دەخوێنێتەوە یان کەسێک، کە پزیشکە و سەرقالی جیهانی کارئەندامزانیی و زیندەوەرناسییە تەنیا یان بەزۆریی، ئەو شێوە کتێبانە دەخوێنێتەوە لەبواری پسپۆرییەکەیەوە نزیکە. گرنگە پزیشکێک یان دەرمانسازێك کتێبی ئەدەبیی یان مێژوویش بخوێنێتەوە، بەس چۆن مامەڵەی لەتەك ئەوە دەکات لە تێکستە ئەدەبییەکاندا نووسراوە؟ ئەوەش جێگای پرسیاری ورد و تێڕامانە. بیریشماننەچێت گەلێک لە ئەدیبە گەورەکانی جیهان پزیشك بوون.

ئەوەی که هەمیشه جێگای پرسیاره ئەوەیە، کە خوێندنەوەی کتێبی

فەلسەفیی شتێکی ترمان دەداتێ، کە کتێبەکانی تر ناماندەنێ. ئەو شتە، کە هەتوانی دەربازبوونمانە لە دەرگیریی و گرفتارییەکانمان شتگەلێکی گەردوونناوین و تەنیا لە دووتوێی کتێبە فەلسەفییەکانیشدا بەرچاودەکەون.
سەرباری ئەوە، کتێبە فەلسەفییەکان لێوڕێژن لە مشتومڕەی پێویست و پەردە لادەرن لەسەر پەردەلەسەر لانەدراوەکان. کتێبە فەلسەفییەکان لەگەڵ جیاوازی پسپۆڕییان خۆیان لە قەرەی بابەتگەلی فرەئاقار و نەخەمڵیو و سەیروسەمەرە دەدەن. هەگرانی خوێندنەوەی کتێبە فەلسەفییەکان لەوەحاتەین، کە کتێبە فەلسەفییەکان دەرفەتی تێگەیشتن لە بوونی مرۆڤ و ڕوانینی ئەم مرۆڤە دەگەڕێن.
سەرئەنجام، کتێبە فەلسەفییەکان کتێبە ژیرمەندئاسا و ئەندێشەییەکانن و به دیدێکی جیاواز لەچاو کتێبەکانی تر ئەوەی سەخت و دژوارە هەمیشه دەکەنە جێگای پرسیار و تێڕامان. ڕێچشکێنی کتێبە فەلسەفییەکان سەرچاوە لە خودی فەلسەفەوە هەڵدەگرێت، کە بابەتگەلی نەوانەدژ/دژوەژ و سەرسامکەر گفتوگۆدەکات. لەو سەنگەیەشەوە فەلسەفە کارامایە لە دەرفەت ڕەخساندن بە بیرکردنەوە و سنووردانان بە پێشداوەریکردن. گشت ئەوەش دەروازەیە، سەرەتایە، بە بەرەوناکبیربوون.

زانکۆ خوێندکاری ڕوناکبیر دروستنەکات زانینەکەی ئاوادە بێت

لە دۆخێکی هەڵوەشاندنەوەی کەمەڵایەتیدا دەژین. لەم دۆخەدا ئەرکی زانکۆ گەورەیە، هەرئەوە نییە، کە بەوانامە بدات. وانەکانی زانکۆ گەر بیری گەشەگیریی زانستیی و بە هیوایی کەمەڵایەتیی و تێگەیشتنی وشک و کەنەپەرستانە ریشەکەشنەکات هیچ ناپەکەت. بۆیە زانکۆکانمان پێویستی بەوەیە خوێندکاری ڕوناکبیر دروستکات، کە ئەوەش تاکی ڕوناکبیر لە کەمەڵگە دروستدەکات.
گەر کەسی ئەکادیمی کەسێکی ڕوناکبیر نەبێت زانینەکەی سنووردار و تووند دەبێت. گومانی ناوەت زانکۆکانمان خوێندکاری ڕوناکبیر دروستنەکات لەگەڵ کاتێدا زانینەکەی بەبەهادەبێت و خودی زانکۆش حورمەتی ئەکادیمیی خەی لەدەستدەدات و کەسی زانکۆییش جێگای متمانەی کەمەڵگە نابێت و زانکۆ وەک کارگەی لێدەت؛ کارگەی بەرهەمهێنانی هەگرانی بەوانامە. کە زانکۆ خوێندکاری ڕوناکبیری دروستنەکرد دەبێت گلەی لە مامۆستای زانکۆیی بکەین، کە بیرکەمەدراماتە، بە ئاگایە لە گەرانکارییە زانینی و ڕوناکبیرییەکان.
گومانی ناوەت ئەو مامۆستا زانکۆییەی باسکرا، ئەگەرچی لەژێرفشاری نادادیی و گەندەڵیی سیاسیدایە، کەشەیەکیتریشی هەیە، کە شارەزای

ئەو مێژووە گرنگانە نییە(مێژووی زانست، مێژووی ئایینەکان، مێژووی هونەر، کە هەموو ئەوانەش مێژووی فەلسەفە پێکدێنن) ، کە زانین لە زانکۆ بەرەوپێشەوەدەبەن.
بەپێی ئەوە بێت لای سەرە هێمای بۆکرا، زانکۆ کاری کەڵەکەبوونی زانین نییە لای خوێندکار، بەڵکو چۆنیەتی وەگەڕخستن و پۆلینکردنی ئەو زانینەیە لە ژیانی دواتردا. واتە پسپۆریی زانکۆیی دەبێت کەسایەتی تاکەکان بگۆڕێت، نەک بیانکاتە بار بەسەر کۆمەڵگەوە.

بەماڵباتکردنی سیاسەت دژی ڕوناکبیربوون و ئەکادێمیبوونە

ئەو کاتەی قسە لە تەیەک دەکەین، کە تەنها ئەکادێمییە و ڕوناکبیر نییە پەیوەندی ڕوناکبیر بە دەسەڵاتی سیاسی و دامەزراوەی ئایینییەوە جێگای باسە. ئەمەش بەهۆکاری ئەوەی بەماڵباتکردنی سیاسەت لە دەرەوەی زانکۆ دژی بەڕوناکبیربوونە و بکوژی زانینی ئەکادێمیشە. لەگەڵ کاتیش ئەم دیاردەیە، بەماڵباتکردنی سیاسەت، کە دێتەناو زانکۆوە ژینگەی ئەکادێمیی ناکارامە و چەقبەستوو دەکات و دەرگاش بەڕووی بەرهەمهێنانی پرسیاری نوێ دادەخات.
ڕاستە زانکۆ بووتە موڵکەی ئەکادێمییان، ئەی موڵکەی ڕوناکبیران لە کوێیە؟ موڵکەی ڕوناکبیران گشت شوێنەکە، کە ئەو پێویستە. خاڵی هاوبەشی لاوازی نێوان ڕوناکبیر و ئەکادێمی ئێستای ئێمە ئەوکاتە دەستپێدەکات، کە هەردوو لاوازن لە شەرمەزارکردنی زانین و تێگەیشتنی باو؛ هێشتنەوەی کۆنەپەرستی و بێدادیی. بەداخەوە، کێشە سیاسییەکانمان بۆشایی نێوان ڕوناکبیر و ئەکادێمی قووڵترکردوەتەوە، ڕوناکبیر و ئەکادێمیشی کردووەتە کۆمیتەچی و مەڵبەندچی. نێوەندی ئەکادێمی هەروەک نێوەندە ڕوناکبیرییەکە تەواوکەری تێگەیشتنی سیاسییانەی کۆمیتە و مەڵبەندن. شەڕی ناو زانکۆش، بەداخەوە، شەڕ نییە لە پێناو سەرخستنی وتاری ڕوناکبیریانەی ئەکادێمی، بەڵکو شەڕە لە پێناو بەدەستهێنانی پۆستی زانکۆیی.

زیرەکی دەستکرد چەمکی ئەکادێمی و ڕوناکبیر بەرەو کویدەبات؟

پێشهاتنی تەوژمی تەکنەلۆژیای زانیاریی چەمکی ئەکادێمی بەمجۆرەی ئێستا نەبوو. زانین، زانینی زانستی، دەکرا تەنها لەناو هۆڵەکانی زانکۆ بەدەستبهێرێت، بەڵام ئێستا دەستگەیشتن بە زانست بەوجۆرەی جاران نییە. زۆری زانکۆ و زۆری خوێندکاری زانکۆش بەهای ئەکادێمیبوونی زانکۆی هێناوەتەخوارەوە. ئەم ژینگەیە وایکردووە هەموو بگەنە زانکۆ و هەمووش بڕوانامەیەک بەدەستبهێنن. زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان و خێزانیش هۆکارە بە چوونی هەموو بە زانکۆ.

بازاڕی کاریش گرفتەکی تری ئەم لایەنەیە.
بەوانامە تا ئەو شوێنە سودبەخشە، کە دەتوانێت زانینی جۆراوجۆر و نوێمان لەسەر جیهان بداتێ، بمانکات بە خاوەنی عەقڵ و کولتوورێکی کراوە و شایان. بازاڕ، کە داوای بەوانامە دەکات، بەوانامە ئەو حورمەتەی نەماوە و بگرە بووشە بە ڕۆتینات و زانکۆ خوێندنیش بووەتە مۆد. هەرکە زانکۆشت خوێند بەنیگەرانی بەوانامەیەک هەر دەنیت. لەم حاڵەتەدا زانکۆ یەکسانە بە بەوانامە بەدەستهێنان و ئەوەش یەکسانە بە پەیداکردنی کارێک. بەڵام هاتنی زیرەکی دەستکرد هاوکێشەکان دەگۆڕێت و گەر زانکۆ خۆی نەکات بە تەکڵای زیرەکی دەستکرد بەوانامە سودی نامێنێ و کارپەیداکردنیش سانا نابێت.
واتە زانکۆ چیتر ڕێگایەک نییە بۆ کارپەیداکردن. کەواتە بە نەمانی هەندێک بەش و ئاوابوونی هەندێک پسپۆڕی لە زانکۆ دەرفەت بەکارپەیداکردن کەم و کەمتردەبێتەوە. بۆیە زانکۆ پێویستی بەوەیە سنوور بۆ کردنەوەی بەش دانێت و کاریش لەسەر داخستنی ئەو بەشانە بکات چارەنووسیان بێکاربوونە. ئەمەش ئەوەمان پێدەڵێت، کە لەم حاڵەتەدا ڕوناکبیر، پتر لە ئەکادەمیی و ووردتر دەڕوانێتە ئایندە و لەوەش بەئاگایە کۆمەڵگە لەژێر فشاری زیرەکی دەستکرد بەرەو کوێ دەچێت.

پاشەکی: تەنها ئەکادەمیبوون بەس نییە

لە کۆتاییدا هەما بە ئەوەدەکەین، کە ئامانجی ئەم نوسینە پشتگیرییە لە ڕوناکبیری ئەکادەمی و ئەکادەمی ڕوناکبیر. ئەمەش لەبەرئەوەی، کە ئەم دوانە ئەو وتارە دادەهێنن، کە کۆمەڵگە و مرۆڤایەتی نوێ پێویستیەتی.
ڕاستە ژیانی ئەکادەمی کورد پڕە لە گرفتی دەروونی و کۆمەڵایەتی کاتی و ناشایستە، ئەمەش کاریگەری لەسەر شێوازی وانەوتنەوە و توێژینەوەکانی داناوە. بەڵام با ئەوەشمانبیرنەچێت، کە زانکۆکانمان و نێوەندی ڕوناکبیریمان لەناو گرفتەکی ناسنامەیی قووڵدا دەتلێنەوە، گەر هەڵەکانی وانەوتنەوەش پێنەبەن لە ئەکادەمی ڕوناکبیر خوێندکاری زانکۆیی ڕوناکبیریشمان نابێت.
گومانیناوێت، ئاشنابوون بە کولتوورە جیاکان و دانپیاهێنان بە ئەویتری جیاواز لە تۆ ڕەنگە مەرجێکی پێویستبێت بە ڕوناکبیربوون. ئەمەش داوامانلەدەکات زانینی فراوان و بەردەواممان لەسەر گۆڕانکاریەکان، بەتایبەت کولتووریی و سیاسیی و ئابوورییەکان هەبێت. هەر بەنموونە ئاگایی پەیداکردن لەسەر مێژووی فەلسەفە و ئاینەکان، مێژووی هونەر (سینەما، شێوەکاری، موزیک، ......)و زانست پێدەچێت مەرجبن بە جیاکردنەوەی ئەکادەمی لە ڕوناکبیر. کەواتە ئەو

مێژووانە زەمینە بۆ شتی نوێ دەڕەخسێنن و فێربوون و هاوکاریشماندەکەن خۆمان ڕوناکبیربکەین و ئاستی هۆشیاریشمان بەرزبکەینەوە.

گەر ڕوناکبیری ئەرگانیک(گرامشی) هەبێت پەیوەستمان بە ئەکادیمی ئەرگانیکیش هەیە. هاوکات زانکۆکانمان تەنها پەیوەستی بەم دوانە نییە، بەڵکو پەیوەستی بە خوێندکاری زانکۆیی ئەرگانیکیش هەیە، بەڵام نەمانی هاوئاهەنگی لەنێوان ئەکادیمی و ڕوناکبیری ئەمە وایکردووە هەریەکەیان بەجۆرێک لە جۆرەکان بە پیسییەکانی سیاسەتەوە بگلێن. کەتوار و ژینگەی زانکۆکانیشمان ئەوە پشتڕاست دەکەنەوە، کە بێتوانایی دەستەبژێری ئەکادیمی ئەمە لە بەردەم بێدادی سیاسیی هەردوو ژینگەی زانکۆ و ڕوناکبیریی بێهیواکردووە. ئەو ژینگە سیاسییەی ئەمەی دەیژێین ئەکادیمی و ڕوناکبیری کردووە بە گاڵتەجاڕی خۆی؛ موچە خەونی هەردوولایانە.

ئەفسووس، لە دەرئەنجامی تەکڵای ئەوەی لایسەرەوە وترا پێشبینیدەکەم، بەهۆی بەبێهابوونی بڕوانامە و تایتەی ئەکادیمییەوە، ڕێژەک دەت بەشەرمەوە باس لەوە بکەم دکتۆرام هەیە و پرۆفیسۆریشم.

گاڵتەجاڕیی کوردبوونی سومەری.. سوداد ڕەسووڵ

لەم چەند ساڵەی دوایی چەند نووسەرێکی کورد کەوتوونەتە ساغکردنەوەی زمانی سومەری و پەیوەندیی بە زمانی ئەمڕۆی کوردییەوە، ساغکردنەوەکان و شیکردنەوەکان ئەوەندە سەرەتایی و سادەن، ئەوەی زانستی زمان و مێژوو و میتۆدی زانستی بێت تێیدا نییە. هەر بابەتێکی زانستی، ئەگەر کەسێکی ناپسپۆر قسەی لەسەر کرد دەبێ چۆن قسەی لەسەر بکات، هەر چۆن لەی بکەوێتەوە وەک کەسێک نابێ کە هەموو ژیانی خەریکی لێکۆڵینەوە بووە لەم بوارەدا. بۆ نموونە لە زانکۆکانی ئەوروپا بەشی تایبەت بە زمانە کۆنەکانی میزۆپۆتامیا هەیە، وەک ئاشووری، سومەری، ئەکەدی، ئارامی، .. کاتێک پسپۆرێک لەسەر یەکێک لەم زمانانە قسە دەکات، کەسێکە بەکالۆریۆسی لە مێژوو، ماستەر و دکتۆرای لە مێژووی کۆنە، تەزی دکتۆراکەی

لێکۆڵێنەوەیە لە سەر لایەنیکی زمانەوانیی یەکێک لەم زمانە کۆنانە،
ئەوجا بە ترسەوە قسەی لەسەر دەکات و ڕای خۆی دەدات،
دەستو□اژەکانی وەک: پێم وایە، وای بۆ دەچم، بە ئیحتیمالی زۆر،
لەوانەیە، .. بەکار دێنێت، چونکە لە با□تی م□ژوو نا□ب□ بەشێوەی
بنبڕ و یەکلاکەرەوە حوکم بدەی و بڵێی پاشماوەی ئەم زمانە کۆنە
ئەمڕۆ ئەم زمانەیە. پەیوەندیی نێوان ئەم زمانانە کارێکی یەکجار
ئال□□ز و دژوارە، هەتا وشەیەک ساغ بکەیەوە دەبێ ئەم هەموو هەزار
ساڵە گۆڕانی زمان ڕەچاو بکەی. ئەم بوارە لە زانست پێی دەگوترێ
زمانەوانیی مێژوویی Historical Linguistics دەبێ ئەو کەسە تەواو
بە سیستەمی دەنگسازی و ڕێزمان و وشەسازیی ئەو زمانە کۆنە شارەزا
بێت، کاتێک ئەو زمانە کۆنە لەگەڵ زمانێکی ئەمڕۆ بەراورد دەکات،
دەبێ تەواو لە گۆڕانە دەنگییەکانی ئەم هەموو هەزار ساڵە ئاگادار
بێت کە ئەم زمانە نوێیە پێیدا تێپەڕیوە، ئەوجا ئەگەر بتوانێ چەند
وشەیەک ساغ بکاتەوە. زمانێکی وەک سومەری کە پێنج هەزار ساڵ
تەمەنیەتی ئەوەندە کۆنە، لە هەموو ناوەندە ئەکادیمییەکانی زمانە
کۆنەکان تا ئێستا نەیانتوانیوە خێزانە زمانەکەی دەستنیشان بکەن،
بۆ نموونە ئەکەدی و بابلی و فینیقی و کەنعانی و ئارامی، ساغ
کراونەتەوە سەر بە خێزانە زمانە سامییەکانن، ئاڤێستایی و فارسیی
کۆن و پەهلەوی سەر بە خێزانە زمانە هیندۆ ئەوروپییەکانن، کە
لەناو ئەم خێزانەش سەر بە کۆمەڵە زمانە ئێرانییە کۆنەکانە، کە
زمانی مردوون و ئەمڕۆ کەس قسەی پێ ناکات، بەڵام سومەری، دوای ئەم
هەموو ساڵە لێکۆڵینەوە، هێشتا بۆیان ساغ نەبووتەوە کە سەر بە چ
خێزانە زمانێکە، کەچی کوردێک کە پسپۆری لە زمانی سۆمەری نییە و
هیچ توێژینەوەیەکی ئەکادیمی لە زمانە کۆنەکانیش نەکردووە، هاتووە
بە بەراوردێکی سەرپێی چەند وشەیەکی کۆنی سومەری لەگەڵ کوردیی
ئ□م□ر□ی دەکات و دەڵێ زمانی سومەری، کوردییە و سومەرەکانیش
کوردن!. یەکێک لەم نووسەرە کوردانە بە شێوەیەکی سەرسوڕهێن و
پێکەنیناوی ئەسڵی ناوی "سومەر" مان بۆ ساغ دەکاتەوە دەڵێ: ئەم
ناوە لە دوو وشەی کوردی سۆ+ مەر، پێک هاتووە: سۆ لە سۆری
کوردییەوە هاتووە و مەر – یش لە مەردومی فارسی، پێکەوە واتە
میللەتی سۆر! بەڕاستی ئەم جۆرە لێکدانەوەیە بۆ ناوی سومەری جێگەی
پێکەنین و بەزەیی پێداهاتنەوەشە. ئەو وشە سومەریيانەش کە لەگەڵ
کوردی بەراوردی دەکەن هەر لەم جۆرە شیکردنەوانەیە، هیچ
شیکردنەوەیەکی زمانەوانیی مێژوویی تێدا نییە، هەر بۆ خۆی لێی تێ
دەگا و قەناعەت بە خۆی د□ن□ی کە ئەمە کوردییە. ئەم نووسەر و
توێژەرە کوردانە بەم جۆرە لێکدانەوە سادەیە بۆ ناوی گەلانی کۆن و
زمانەکانیان، ئەوەندە شارەزان دەتوانن کۆدی هەموو زمانە کۆنەکان

بکەنەوە، هەمووشی ئەسڵی دەگەڕێننەوە بۆ زمانی کوردی و بۆ کورد. بەڕاستی ئەمە گاڵتەجاڕییە بە زانستی مێژوو، نابێ ڕێگە بدرێ ئەم مێژووە کۆنە ئەوەندە سووک بکرێ.

کوردناسی ئینگلیز درایڤەر Driver توێژینەوەیەکی لەبارەی ئەسڵی ناوی کورد هەیە و لە ساڵی 1922 بڵاوی کردووەتەوە. بۆ ساغکردنەوەی ناوی کورد ئەوەندە بەوردی بە سەرچاوەکاندا هاتووە لە ناوی کارداکا Kardaka دەستی پێ کردووە کە سومەرییەکان بە گوتییەکانیان گوتووە، دواتر هەموو ناوەکانی دی کە لای ئاشووری و یۆنانی و ئارامی هاتووە ئاماژەی پێ داوە، لای ئاشوورییەکان ناوەکانی: کورتی، گورتوو و قورتی، لای یۆنانییەکان: کوردوئین و کاردۆخی، لای ئارامییەکان: کاردە و کەردە، ئەوجا لە کۆتایی پێی وایە دەرکەوتنی ناوی کورد لە مێژوودا گۆڕانی دەنگیی کارداکای سومەرییە دواتر لای گەلانی دی بە شێوەیی جیاواز گۆ کراوە تا گەیشتووە بە سەردەمی ئیسلام بووە بە کورد و الأکراد؛ بەم هەموو وردەکارییە شیکردنەوەی بۆ ناوەکە کردووە، هێشتا تەواو دڵنیا نییە، پێی وایە ئەمە تەنیا بۆچوونە. لێکۆڵینەوە لە مێژووی کۆن و ساغکردنەوەی وشەی زمانەکان دەبێ بەم شێوەیە ساغ بکرێتەوە.

هەموو کوردێک پێی خۆشە ڕەگوڕیشەی مێژووی کورد و زمانەکەی لە مێژووی کۆن بدۆزرێتەوە، بەڵام نەک بەم گاڵتەجاڕییە. بە میتۆدیکی زانستی و لەلایەن توێژەری شارەزا و پسپۆڕ بە زمانە کۆنەکان، بەراوردێکی زمانەوانییانەی بۆ بکرێ نەک بە شێوەیەکی هەڕەمەکی سومەری بکرێ بە کورد.

ئەوانەی هەوڵ دەدەن سومەری بکەن بە کورد، هیچ بنەما و ئامانجێکی زانستییان نییە، هەستی نەتەوەیی پاڵیان پێوە دەنێ ئەم جۆرە لێکدانەوە بۆ وشەکان بکەن بۆ ئەوەی بە هەر نرخێک بێت زمانی سومەری بە کوردییەوە گرێ بدەن. ئەم خوێندنەوە ناسیۆنالیستییە بۆ مێژووی کۆن زۆر هەڵەیە، هەڵەیەکی میتۆدییە، نابێ کەسی ئەکادیمی بکەوێتە بەر شەپۆلی هەست و سۆزی نەتەوەیی و پێی وابێ ئیدی ئەسڵی کورد لە مێژوو دۆزرایەوە و سومەرییە. یان هەر شوێنەوارێک لە کوردستان دۆزرایەوە هەر چەند کۆن بێ، بێ لێکۆڵینەوە یەکسەر مۆری کوردبوونی لێ بدرێ.

لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەم عەرەب و تورک و فارسیش ئەم جۆرە خوێندنەوانەیان بۆ مێژووی کۆن کردووە و سەرکەوتوو نەبوون، چونکە ئەمە بەشێک بوو لە پرۆژەی دەوڵەت - نەتەوە کە لە چوارچێوەی دەوڵەتەکەیان شەرعییەتیان بە ڕەسانەیەتی خۆیان لەسەر ئەم خاکە دەدا، بۆ ئەوەی نیشان بدەن ئەوان هەر لە بەرەبەیانی مێژووەوە لەسەر ئەم خاکە نیشتەجێن و هەر ئەوانیش دەبێ حوکمی ئەم وڵاتە

بکەن و کەسی دی بە نییە خۆی بە خاوەنی بزانێ. ئەگەر کتێبە مێژووییەکانی سەردەمی بەعسی عەرەبی لە عێراق و سووریا بخوێنییەوە، هەرچی ئەقوامی سامی هەیە کە ڕووی لە میزۆپۆتامیا کردووە وەک بابلی، ئەکەدی، ئاشووری، ئارامی، فینیقی، کەنعانی، .. هەموویان بە ئەقوامی عەرەبی ناو بردووە، ئەمە لەکاتێکدا ئەوانە نە عەرەب بوون و نە زمانەکەشیان عەرەبی بووە، بەڵام ئەوەندە هەیە زمانەکەیان هاوڕیشەیە لەگەڵ زمانی عەرەبی، وەک هاوڕیشەیی زمانی کوردی و فارسی لەگەڵ زمانی پەهلەوی و ئاڤێستایی. تورکەکانیش لە دوای دامەزراندنی دەوڵەت – نەتەوەی تورکیا، لە سییەکانی سەدەی بیستەم هەر بە ئەوەی مێژووەکی کۆن بە نەتەوەی تورک لە سەر خاکی ئەنادۆڵ دروست بکەن، دەستیان بە هەمان پرۆژەی مێژووسازی و نەتەوەسازی کرد، هەرچی ئەقوامی کۆنی نیشتەجیی خاکی ئەنادۆڵ بوو وەک هووری و هیتییەکان، تەنانەت سومەرییەکانیشیان بە تورک دادەنا، ئیدیعای ئەوەیان دەکرد کە ڕەچەڵەکی تورک و زمانەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سومەرییەکان، تورک گەلێکی زۆر کۆنن لەسەر ئەم خاکە و زمانی تورکییش کۆنترین زمانی دنیایە و هەموو زمانەکانیش هەر لە زمانی تورکییەوە پەیدا بوون، بە ئەمەش ئەتاتورک لە سییەکانی سەدەی بیستەم تیۆرێکی بۆ زمانی تورکی داهێنا بە ناوی “تیۆری زمانی خۆر” کە گوایە زمانی تورکی وەک خۆر وایە و زمانەکانی دی هەموو لەم زمانە خۆرەوە تیشکیان داوەتەوە و پەیدا بوون. دەوڵەت – نەتەوەی ئێرانیش هەمان پرۆژە و بەرنامەی بۆ نەتەوەی فارس هەبوو، لە عەرەب و تورک زیاتر هەموو شتێکیان بە ئێرانی کرد، هەرچی مێژووی کۆن هەیە لەسەر خاکی ئێران هەموویان کرد بە ئێرانی و موڵکی فارس، تەنانەت بە کورد دەڵێن کۆنترین گەلی بە ئەسڵ ئێرانی و ئارییایی، بە ئەوەی بڵێن کورد ئێرانییە و زمانەکەشی سەر بە زمانەکی ئێرانییە و لەهجەیەکی فارسییە، لەهجەش تەنیا بە ئاخاوتنە و بە نووسین و خوێندن نییە، کوردیش نەتەوە نییە، کوردستانیش هەر وڵاتی ئێرانە بۆیە مافی جودابوونەوەی لە ئێران نییە. کاتێک بە چاوێکی ئەکادیمی سەیری ئەم پرۆژە دەوڵەت – نەتەوانە دەکرێ، مرۆڤ پێکەنینی پێیان دێ، هەر بە ئەوەی ڕەچەڵەکێکی کۆن بۆ خۆیان دروست بکەن ئەم هەموو تەزویرەیان لە مێژوودا کرد، کە ئێستا ڕۆشنبیرەکانی خۆیان گاڵتە بەم هەموو مێژووە ساختانە دەکەن و ڕەخنەی لێ دەگرن کە ئەمانە هیچ بنەمایەکی زانستییان نەبووە، بە ئامانجی سیاسی بوون، پرۆژەی نەتەوەسازی و دەوڵەت- نەتەوە بووە.

ئەمڕۆ وەک دیارە کوردیش دەیەوێ هەمان پرۆژەی نەتەوەسازیی ئەم دەوڵەت – نەتەوانە بۆ خۆی دووبارە بکاتەوە، هەوڵ دەدات مێژووەکی کۆن بۆ خۆی دروست بکات لە سەر وەهم و ئەفسانە و دوور لە هەموو

بنەما زانستییەکانی مێژووی کۆن، دەیەوێ هەرچی قەومی ناسامی هەیە لە میزۆپۆتامیای کۆن وەک سومەری، گوتی، لولو، کاشی، میتانی، هووری، هیتی،.. هەمووی بکات بە کورد، تەنانەت مرۆڤی نیاندەرتالی ئەشکەوتی شانەدەریش کە ٧٥ هەزار ساڵ پێش ئێستایە دەیکات بە کورد، کە ئەمە بەڕاستی گاڵتەجاڕییە، چونکە مرۆڤی نیاندەرتال، لە چاخی بەردین ژیاوە، نەتەوەی نەبووە، هەروەها زمانیشی دیار نییە چی بووە، کەواتە ئەمە چی کوردییە؟
شوێنەواری ئەشکەوتی شانەدەر و دەزینەوەی ئێسکەپەیکەری مرۆڤی کۆن لەم ئەشکەوتەی کوردستان، مێژووەکی گرنگە بۆ مێژووی کوردستان، کە ئەم خاکە هەر لە کۆنەوە مرۆڤی لێ ژیاوە، و لانکەی مرۆڤایەتی بووە، ئەم دەزینەوەیە شانازییە بۆ ئەم وڵاتە و ئەو خەڵکەی لەم وڵاتە دەژین. بوونی ئەم هەموو گەلە کۆنە بە زمانی جیاواز لەسەر خاکی کوردستان، دووبارە دەوڵەمەندیی مێژووی ئەم خاکە نیشان دەدات، کورد کە ئەمڕۆ نیشتەجێی ئەم خاکەیە وەک نەتەوە، ئیحتیمالی هەیە لە نەوەی یەکێک لەم گەلە کۆنانە بێت و زمانەکەشی بگەڕێتەوە بۆ یەکێک لەم زمانە کۆنانە. ئەگەر بەم شێوەیە ئەم مێژووە کۆنە بخوێنینەوە، بۆ مێژووی کۆنی کورد زیاتر سوودی دەبێت و لە دنیای ئەکادیمیش بەڕێزەوە لێمانی قبوڵ دەکەن.
بێگومان کورد پەیوەندیی لەگەڵ گەلە کۆنەکانی میزۆپۆتامیا هەیە، ئەمەش ئاساییە چونکە کورد لەمێژە نیشتەجێی ئەم خاکەیە، ئەگەر پەیوەندیی زمانی و فەرهەنگی هەبێت، ئەمانە دەبێ کەسێکی پسپۆڕی شارەزا بە زمانە کۆنەکان و بە میتۆدی زانستیی مێژووی کۆن لێی بکۆڵێتەوە و ساغی بکاتەوە، ئەمە کاری خەڵکێکی ناپسپۆڕ نییە، هەر کەسێک دوو کتێبی مێژووی کۆن بخوێنێتەوە و بانگەشەی ئەوە بکات ئەسڵ و ڕەچەڵەکی کورد و زمانەکەیم دۆزیوەوە. بەتایبەت کۆنترین گەلی میزۆپۆتامیا کە سومەرییەکانن و بنیاتنەری یەکەم شارستانییەتن لە مێژووی مرۆڤایەتی، و داهێنەری یەکەم خەت بۆ نووسین لە مێژوودا، گەڕدانی کورد بەم گەلە کۆنە و بەم میتۆدە نازانستییە، تەنیا مێژووی خۆمان ناشیرین دەکەین و لە ناوەندە ئەکادیمییەکانیش دەبین بە گاڵتەجاڕی خەڵک و جێگەی پێکەنین و نوکتەمان لەسەر دەکەن.

سوداد ڕەسووڵ

مرۆڤ تاکو جەستەی نەبێت هیچی تری نییە.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

مەنەلۆگی چوارەم لە کتێبی (خۆشەویستی لە سەردەمی شەرپەنجە)دا

من: با بگەڕێینەوە سەر جەستە. بە بایەخکردنی جەستە لە بواری فەلسەفیدا، ئەفلاتۆن تیۆریزەی کردووە، بەدیتنی ئەو جەستە لە خاکەوە پەیدابووە و ڕۆح لە ئاسمانەوە دابەزیوە، ئەم تەرزە بیرکردنەوەیە لە بواری فەلسەفیدا وەک هەڵەیەکی درامی لە ئەفلاتۆنەوە درێژ بووەتەوە تاکو بە ئێستاش دەگات. ئەمە هەر ئەو شتەیە "نیچە" تێبینی کرد کە مێژووی مرڤایەتی چیتر نییە جگە لە مێژووی نابووت و سەرکوتکردنی جەستە.

خەم: ئەمە هەمان روانگەیە کە ئاینەکان پێداگریی لەسەر دەکەن، هەر لەو رێگەیەشەوە بووە بە بەشێک لە کولتووری ئێمە. مرۆڤی کورد لە هەر ئاستێکی رۆشنبیریدا بێت تا ئێستا نامۆیە بە جەستەی خۆی!.

من: تۆ سەیری شانۆی کوردیی بکە، هەموو ڤۆکەسێکی لەسەر حیوارە نەک جوڵەی جەستە، ئەوەندەی من تێگەیشتبم، خراپترین جۆری نواندنی شانۆیی ئەو نواندنەیە تەنها پشتی بە هێزی وشە بەستووە و جوڵەی جەستەی وەلا ناوە. تەنانەت ئێمە سەماشمان نییە،! هەڵپەڕکێیەکمان هەیە تاک لە بۆتەی گشتدا پێوەند بووە، بەو پێیەی ئەو سەمایە پرۆسەیەکی دەستەجەمعییە، تاک تێیدا ونە، ئەمەش زادەی ئەو ترسەیە لە دروستبوونی تاکێک خاوەندارێتی جەستەی خۆی بکات، هەروەک چۆن دیسپۆتیزمە کولتوورییەکە بە گشت نەبێت بواری بیرکردنەوەشمان نادات.

خەم: کەواتە ئێستا بیر لەوە دەکەمەوە تۆ بە جەستەی ژن دەنووسیت یان بە ڕۆحی ژن؟.

من: مرۆڤ تاکو جەستەی نەبێت هیچی تری نییە، لای من مرۆڤ جەستە و ئیحساس و بیرە، ژنیش وەک مرۆڤ دەبینم، بە هەموو ئەو جوانیانەی ژن دەنووسم.

خەم: سەیرە سەرباری ئەوەی لە بوارێکی دیاریکراودا نانووسیت، بەڵام هەموو شیعرەکانت بۆ ژنن، خۆت بە کۆمۆنیست دەزانیت بەڵام هیچ شیعرێکت نییە ڕەهەندی چینایەتی هەبێت!!.

من: پەیوەندیی من بە کۆمۆنیزمەوە لە قۆناغێکدایە، خەڵک وا دەزانن دەستبەرداری ئەو بیرۆکەیە بووم، یان وا تێدەگەن کۆمۆنیستبوون

بەشێک بێت لە مێژووی تێپەڕێنراوم، نا، نەخێر، بەم جۆرە نییە، هیچ نەبێت شیعر بە کۆمۆنیزمەوە دەمبەستێتەوە، ئەمە هەمان ئەو کۆنسێپتەیە "ئالان بادیۆ" لە بارەیەوە دەدوێ و دەڵێت "شاعیرەکان لەبەر هۆکارێکی جەوهەری کۆمۆنیستن"!. بادیۆ ئەو هۆکارە بۆ زمان دەستنیشان دەکات، بەو پێیەی شاعیرەکان ناوی نوێ بۆ شتەکان دەدۆزنەوە کە پێشتر ناویان نەبووە، ئەمیش پێشکەشی هەمووان دەکرێت!. رەنگە لە ئێستادا تەنها و تەنها شیعر من بە کۆمۆنیزمەوە ببەستێتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا خۆم بە شاعیری پڕۆلیتاریا نازانم، لای من بازنەکە فراوانترە، لە دیدی مندا شیعر بۆ هەموانە.

خۆم: وتت شیعر بۆ ژن دەنووسم، ئەمە خۆی لە خۆیدا تەسککردنەوەی بازنەکەیە نەک فراوانکردنی!.

من: بەڵێ بۆ ژن دەنووسم، چوونکە ژنم خۆشدەوێت!، ژنم خۆش دەوێت، لە هیچ کات ئاسودەگیم لەگەڵیاندا نەبووە!، رەنگە بۆ ئەوەی بەخۆم بزانم مازۆخی بم و چێژ لە ئازاردانەکانم وەربگرم، بۆ لەبەرچاوگرتنی ئەمەش هەمیشە بۆ ژن دەنووسم.

خۆم: شەڕی کامۆ و سارتەر لەسەر بەدەستهێنانی دڵی ژنان بوو، ئاخر سارتەر ئیرەیی بە کامۆ دەبرد کە ئەو هەموو ژنە پێی سەرسام ببوون، بەڵام هەوڵیدەدا ئەم ئیرەییە بخاتە فۆرمی شەڕێکی فیکرییەوە، تۆش هەمان شەڕت لەگەڵ دەکرێت لەلایەن هەندێ هاوڕێتەوە و دەیانەوێت ئەم ئیرەییە بخەنە چێوەی جیاوازیی و سەرەڕۆیی بیروڕاوە، کەچی ئەوەی من دەیبینم تۆ هەمیشە دەڕاویت لە دۆزینەوە و بەدەستهێنانی ئەو ژنەی دڵی خۆت دەیخوازێت!.

من: ئەو شەڕە نەگریسەم دژی خۆم پێ راناگیرێت، بەڵام هەر دەنووسم و تەمای سەرەکی نووسینەکانیشم ستایشی ژنە. زۆر جار دەگەمە ئەو دۆخە دەروونییەی نازانم بۆچی دەنووسم!، بەڵام دەزانم دەبێت شتێک بۆ ژن بڵێم لە ڕێگای تێکستەوە. زۆر لە پیاوەکانی هاوڕێم ئیرەییم پێ دەبەن کە هەمیشە بۆ ژنان سەرنجڕاکێشترین پیاو بووم، بەڵام من وەک راوە ماسی لەگەڵ ژنان بەرخود ناکەم و نامەوێت بە کەمەڵە بیانخەمە تەڵەی ئارەزووەکانمەوە. نا، نەخێر دەمەوێت وەک باڵندەیەک تەنها لەگەڵ ئەو مەلەدا بفڕم هێشتا لە قەفەزی پیاوەکی تردا زیندانە، بۆیە هەمیشە بۆی دەنووسم!.

خۆم: جارێک وتت باوەڕم بە دەنادەن هەیە، پێتوایە ژنێک هەبێت لە کۆنەوە ڕۆحی ئاوێتەی ڕۆحت بووبێت!؟.

من: مرۆڤێکی ئایندار نیم، کەچی بڕوام بە دەنادەنی گیانەکان هەیە و پێموایە گیانی من و ژنێک بەر لە هەزاران ساڵ لە یەکتر نزیک بوون، رەنگە دوو پەروانە بووبن لەسەر پەڕەی گوڵێک یەکتریان ناسیبێت، من بۆ ناسینەوەی ئەو پەروانەیە دەنووسم!.

خۆم: کەواتە تۆ عاشقیت بە مانا سۆفیگەرییەکەی، پێموایە عەشق درۆیەکە دژی تەنهایی، تەنهاییش راستییەکە دژی عەشق.
من: وایە عەشق جنونە، حاڵەتێکی دەروێشانەیە، خۆشەویستی ئەو پەیوەندییە دڵخوازەیە زۆرینەی مرۆڤەکان ئارەزووی دەکەن، کەچی من ناتوانم خۆشەویستی بکەم ئەگەر نەگاتە عەشق، ئەگەر نەبێتە ئەو شێتییەی لە کرۆکی عەشقدا هەیە، هەر ئەمە پێم دەڵێت یان کوڕی زەمەنێکی زۆر دێرینم، یاخۆ هێشتا سەردەمی من نەهاتووە.
خۆم: شێتەکان جوانترین مرۆڤەکانن، زۆرجار بەهەڵەدا دەچین کە شێتی و ئەحمەقی لە یەکتر جودا ناکەینەوە!.
من: شێتی درۆیەک بوو لە سەدەکانی ناوەڕاست لە ئەوروپا داهات، فوکۆ لە کتێبەکەیدا “شێتی و نائاوەز، مێژووی شێتی لە چاخی کلاسیکیدا”. ئەم بابت□ دەباتە ناو فەلسەفەوە، ئەو نموونەی “کەشتی دەبەنگەکان” دەخاتە بەر باس کە لەو سەردەمەدا کۆمۆنەکان شێتەکانیان پێ دەبردە ناوەڕاستی دەریاکان و بەدەم شەپۆلەکانیانەوە دەدان، ئەمێستا هەر مرۆڤێکی دژە سیستم بەو شێتە لە قەڵەم دەدرێت لە سەدەکانی ناوەڕاستدا کە سێبستیان برانت رۆمان لەبارەیەوە دەنووسێت، ئەوەی گۆڕاوە لە بری لەناوبردنی فیزیکی لەناوبردنی دەروونی و مەعنەویی پەیڕەو دەکرێت.
خۆم: مردنی مەعنەویی زۆر ترسناکترە لە مردنی فیزیکی!، ئەوەی منی تۆقاندووە هەردوو مردنەکە بەیەکەوە روو بکەنە کەسێک.
من: ناتوانم وەها بیر بکەمەوە، ژیان وەک ئاوی کانی دەڕوات هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ سەرچاوەکەی، مردن هەروەک ژیان دیاردەیەکی جەستەییە، ژیان لەناو مێژوودا درۆیەکی دڵخۆشکەرە و مرۆڤ بۆ نەمریی خۆی داهێناوە، بەداخەوە ژیان یەک جارە، وەلێ من هەموو رۆژێک بەدەم ئازارەوە دەمرم.
خۆم: کەواتە بژی بەو جۆرە دەتوانیت بژیت. ئێستا حەزدەکەم بزانم مێشکت چی تێدایە؟.
من: بە دیار خۆمەوە دانیشتووم، دەمەوێت تەنهابم تەنیاتر لەم تەنهاییەی ئێستام. بیر لەوە دەکەمەوە چۆن نەیانهێشت خەونەکەم تەواو بکەم، فڕێیاندامەوە ناو ئەم واقیعە پڕ ئازارە. دەمەوێت دوو دێڕ بۆ یارم بنووسم “سوپاست دەکەم کە پێتوتم تۆ مەلێکی تەنهایت، یاوەرت نییە لە فڕیندا”.
خۆم: شتی سەیر و سەمەر لە مێشکتدا هەیە، لە هەمووشی گرنگتر هەموو شتەکان وەک ئەڵماس گرانبەهان.
من: پێتوایە کەسێکی دیکە هەبێت دیقەت لەو شتە وردانە بدات جگە لە من؟. بۆ من وتنی شتی قورس و گران گرنگ نییە، گرنگ دۆزینەوەی مانای گەورەیە لە شتی زۆر وردیلەدا.

خۆم: بەڵام زۆرجار دۆزینەوەکانت هێندەی چەکی ئەتۆمی بۆ کۆمەڵگە ترسناکن! چوونکە ناتوانێت هەرسیان بکات.
من: بە قەد رقی هەندێک خەڵک لە خۆم و روانگەکانم دڵخۆشم بەمە، ئاسوودەشم بەوەی بۆچوونەکانم هەندێک کەس وەک گای ئیسپانی شێت دەکات، کەواتــە زوو زوو بەو پەڕۆ سوورە سەرچۆپی دەگرم.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

٢٠١٨-١١-٨

کاتژمێر: یانزە و چل خولەک

نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس

نامەیەک بۆ باوکم.. چرۆ زەند

سڵاو بابە گیان، نامەی ئەم جارەم سکاڵایە،

هەواڵی جینۆسایدی شاخی گۆیژە یاداشت دەکەم بۆ (جوگرافی کوردستان) نووسینی (کریم زەند)
ئۆستانی سلێمانی -بابان- سنووری شار، خاوەر چیای گۆیژە

بابە گیان، لە یادمە کە بەیانیان لە باخچەی مالەکەمانەوە دەتڕوانیە گۆیژە، کاتێ تیشکی خۆر لە پشت چیاکەوە تیشکە زێڕینەکەی دەردەکەوت، دەیــدا لە حەوزە گەورەکەی بــاخچە ڕازاوەکەمــان. لەئێوارەی زەردەپەڕدا، ئەو دەمەی کە خۆر ئاوا دەبوو، دیمەنێک بەدەر لە وەسف دەردەکەت، تۆش بە دەنگە ناوازەکەت، سروودی چیاکانت بۆ دەوتین، ئەو کات منیش دەموتەوە بە تاسەوە:
(ئەو دەمەی خۆر دەگاتە ئێوارە ڕوو بکەرە شاخی گۆیژە بنواڕە عەشقی پەروەردگاری لێ دیارە دامێنی وەک بەهەشتی ئاودارە.)

(کورد هاوڕێی نیە جگە لە چیاکان) چیاکان هاوڕێمانن، گەردوون پێی بەخشین، ژینگەیەکی تایبەتیان بۆ کردووین، لە دوژمن دەمانپارێزن، لە خۆڵ و ڕەشای شار دەمان پارێزن، سروشتێکی جوانی شارن، پێش دروستی بوونی شار، گوێژە لەوێ بوە، ڕەنگاڵەیە لە بەسەرهات، سەریرانگایە، خۆری نیشتمان لەوێوە هەڵدێ، سنووری ئوستانی بابانە.، مێژووی شارو وڵا تمانە.

لە هەندەران، لەغوربەتدا ئەو جوانیەم دەهاتەوە خەیاڵ، بە نووسین خۆشەویستی خۆم دەردەبڕم بۆ چیاکانی هاوڕێمان.

لەکاتی گەڕانەوەمدا، کە دەگەیشتمە سەر شەقامی گۆران تا نزیک دەبوومەوە لەماڵ، جوانی چیاکە نزیک و نزیک تر دەبوو.

ئەم جارە کە گەڕامەوە، کە ڕوانیم بەرەو گۆیژە چاوم دەگرم، نەبا بە ڕووخاوی چیاکە ببینم. دێمە سەر گردی سەیوان، بۆ مەزاری تۆ، هەواڵی پارچە پارچە کردنی چیاکەت پێدەگەیەنم، دەنگی شریخەی شاخ و ئازارو ناڵەی گۆێژەت بۆ باس دەکەم، شەفڵەکان بێڕەحمانە جەرگی شاخیان کوون کرد، کۆمیپانیایەک، کەسێ، پارتێک، سیاسەتێ چیایەکی پەروەردگاری داگیر کرد وشاخی لەت لەت کرد، ڕێڕەوی ڕووبارەکانی گۆڕی. سنووری شار نەما، ژینگەو نیشتمان جێنوساید کرا. من ئەم جارە هەر بە فرمێسک ناگریم بە دڵ دەگریم لەوە دەچێ کەلەپچە کرابم، بەزۆرداری بێهوش بکرێم ومنداڵێکم پێ لەباربەن. نازانم چیت بۆ بنووسم لە نامەکەمدا!

ڕەنگە بڵێم خۆزگە منیش لەگەڵ چونی تۆ دەچووم تا ئەم تاوانە گەورەیەم نەدەدی، تاوانێ دژ بە سروشت، دژ بە ئاو، دژ بەمرۆڤ، دژ بە چیا، دژ بە نیشتمان.

دوا وتەم: دەمەوێ پێت بڵێم کە ئێستا جوگرافیەکەم لەبەر دەستە ودەمەوێ وەسیەتەکەت جێ بەجێ کەم وەریگێڕم بۆ سەر زمانی ئنگلیزی، کە لاپەڕەی ٤٤٩ دەخوێنمەوە، سنووری شار، باس لە خاوەر، چیای گۆیژە، پەنجەکانم سست دەبن، زمانیشم گۆ ناکات بۆ دەربڕین، بۆیە هاوار بۆ تۆ دێنم، دەڵێم بابە گیان وەرە، وەرەر لە گەڵ شاکاری شاعرەکان، پێکەوە بابچینەوە بۆ گۆیژە ئەم جارەیان ئەوان سروودی ڕوخانی گوێژە وشێواندی ژینگە و مردنی هاوڕێکانمان دەنووسن، تۆ جوگرافی چیای گۆیژە دەنووسیوە، بەڵام ئەم جارەیان خاوەر – چیای گۆیژە جینۆساید کرا بووە قەیوان.

چرۆ زەند

May 28, 2024

سوپاس و پێزانین بۆ شێرکردن و بڵاو کردنەوەی وەک خۆی.

بەخێرهاتن بۆ فێستقا□ی ئ□ر□را

لەسەر شەقام..

Aurora Street Festival
Location: 2024 Aurora Chamber Street festival
Date: Sunday, June 2, 2024
Time: 10:00 am to 5:30 pm.
Blok: 17
Cousins Drive
Royal Road Est side of Yong Street

Welcome to the festival, my table will be on Blok 17, in the writer’s corner WCYR

بەخێرهاتن بۆ فێستڤاڵی ئۆرۆرا لەسەر شەقام،
ڕۆژی ٢٠٢٤\٦\٢
کات ١٠ بەیانی تا ٥:٣٠ پاش ئێوارە
لە ئەدرەسەی کە سەرەوە دانراوە
ژمارەی بلۆک ١٧ لە بەشی نووسەران
لەسەر شەقامی یۆنگ لە خۆرئاوای شەقامەکە

سوپاس بۆ هاتنتان

چرۆ زەند
May 31, 2024

Aurora Chamber Street Festival
Sunday, June 2, 2024 – 11:00 am to 5:00 pm

Set-up: 10:00 am to 11:00 am
Take-down: 5:00 pm to 6:00 pm
Location: Yonge Street, Aurora; between Wellington Street ((north) and Murray Drive (south

:YOUR BOOTH(S) LOCATION

Each 10 x 10’ booth will be identified by a Block number and Booth number
Block numbers will be on signs hanging from poles in your area
Booth numbers will be written in chalk on the curb along Yonge

Street – even numbers on the west side and odd numbers on the east side

Access points are where your vehicle enters and exits Yonge .Street when setting up and taking down

Volunteer “block captains”, wearing yellow t-shirts will be .on-site in the morning marking the curb

We have tried to place your booth(s) in your preferred location or as close as possible, however, we reserve the .right to place you at a different location at our discretion

BLOCK NUMER BOOTH(S) NUMBER EAST OR WEST SIDE OF YONGE ST. ACCESS STREET

17

PLEASE REFER TO THE ATTACHED SPREADSHEET; SORTED ALPHABETICALLY BY COMPANY NAME

EAST

ROYAL ROAD or COUSINS DRIVE

.Bring this information package with you

BLOCK NUMER	BOOTH(S) NUMBER	EAST OR WEST SIDE OF YONGE ST.	ACCESS STREET
17	**PLEASE REFER TO THE ATTACHED SPREADSHEET; SORTED ALPHABETICALLY BY COMPANY NAME**	**EAST**	**ROYAL ROAD or COUSINS DRIVE**